

ДО 100-РІЧЧЯ КИЇВСЬКОЇ КОНСЕРВАТОРІЇ – НМАУ ІМ. П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО

ШАМАЄВА К. І.

ГЕНРІХ ГУСТАВОВИЧ НЕЙГАУЗ І КИЇВСЬКА КОНСЕРВАТОРІЯ

Знаковим видається відзначення 2013 року відразу трьох світлих дат: 150-річчя від дня народження Фелікса Михайловича Блюменфельда, 125-річчя – Генріха Густавовича Нейгауза і 100-річчя заснування Київської консерваторії. Волею історичних доль, ці три явища пов'язані між собою. Ні до, ні після трирічного перебування в Києві (1919–1922) не було такого тривалого і безпосереднього людського і музикантського контакту між «дядем Фелем» і «Гаррі» (Феліксом Михайловичем і Генріхом Густавовичем). У роки пореволюційного лихоліття їх обох гостинно прийняла Київська консерваторія, становленню якої, своєю чергою, сприяли ці видатні музиканти своєю багатогранною діяльністю (педагогічною, виконавською, культурно-просвітницькою, організаторською), вона стала запорукою майбутніх успіхів і досягнень цього навчального закладу нового типу.

Коли Г. Нейгауз прибув до Києва? У його автобіографії зазначено, що влітку 1918 року він поїхав із Тифліса, сподіваючись «повернутися на батьківщину, до батьків в Єлисаветград». У той «хвилюючий, метушливий і незабутній час» доля занесла його до Києва. «Я “пробрався” в Київ (це була пам'ятна, складна і небезпечна подорож)»¹. «Улітку 1918 року я був у Києві. Я грав у Музичному магазині <...> Там були Ф. М. Блюменфельд і ще кілька осіб. Прийшов туди і Болеслав Леопольдович. Ми з ним познайомилися. Я грав Третю сонату Шимановського, сі-мінорну Шопена, щось Скрябіна. Після першого знайомства Болеслав Леопольдович відразу ж змусив мене дати концерт у Київській консерваторії. Ми потоваришували, часто зустрічалися. Тоді ж відбулася розмова про те, щоб я вступав до Київської консерваторії»².

К. Шимановський, Ф. Шопен, О. Скрябін – це композитори, з якими місто уперше почуло Г. Нейгауза. Надалі Генріх Густавович постійно виконуватиме їхні твори на київській сцені. Ф. Блюменфельд і Б. Яворський становили перше, найближче коло спілкування Г. Нейгауза у Києві.

22 вересня 1918 року Генріх Густавович писав батькам: «Післязавтра на прохання професора Яворського дам у консерваторії концерт для професури й учнів. Це добре. Про мене і так вже багато говорять. Турчинський повідомив, що ніби розмовляв з інспектором Михайловим і з іншими про те, щоб запросити мене до консерваторії. Дуже можливо, що це вдасться»³.

---

¹ Нейгауз Г. Г. Автобиографические записки // Нейгауз Г. Г. Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям / Г. Г. Нейгауз; [вступ. ст. и коммент. Я. И. Мильштейна]. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Сов. композитор, 1983. – С. 31–32.

² Нейгауз Г. Г. Удивительный, необыкновенный человек // Там само. – С. 296–297.

³ Нейгауз Г. Г. Письма к родителям // Там само. – С. 425.

Отже, 24 вересня 1918 року Генріх Густавович уперше виступив у Київській консерваторії. Програма виступу невідома. Можливо, тут звучала та ж музика.

12 листопада 1918 року в газеті «Киевская мысль» з'явилося оголошення: «Вищий музичний інститут імені Лисенка (В. Підвальна, 15, тел. 4642). Знову запрошені і приступають до занять з другого півріччя 1918/19 року (1 січня 1919) по класу співу засл. артистка держ. театрів М. А. Дейша-Сіоніцька, по класу фортепіано професор Тифліської консерваторії Г. Г. Нейгауз, по класу історії музики й естетики професор Петроградської консерваторії А. В. Оссовський»¹.

Директором щойно створеного Музично-драматичного інституту імені М. Лисенка був у цей час Ф. М. Блюменфельд. Логічно припустити, що прибувши до Києва на початку 1919 року Г. Нейгауз міг поєднувати роботу в Інституті й Консерваторії. Але ж, суспільно-політичні події 1919 року стали на заваді його від'їзду з Єлисаветграда. Урешті-решт з'явилася можливість пересування. «З жовтня 1919 по жовтень 1922, – писав він, – перебував професором Київської консерваторії»².

У ці роки, коли відходило в минуле Срібне століття російської культури, «окремо взята територія» – Київська консерваторія – переживала золоту добу своєї історії. Звучить дещо парадоксально. І все ж... Революційні потрясіння, громадянська війна, нескінченні зміни влади в Києві зруйнували старі засади й орієнтири життя, призвели до важких умов, проте – спричинили приїзд до Києва і зосередження в ньому багатьох представників художньої інтелігенції. Одні шукали тут тимчасового притулку від знегод, чекали повернення в рідні краї, інші осідали, сподіваючись надалі виїхати за кордон. Зоряним і численним виявилось в ці роки товариство музикантів. На концертній естраді виступали відомі співаки (Л. Собінов, О. Бутомо-Названова, Н. Кошиц) і піаністи (О. Дубяньський, Г. Мелех). У Києві жили ті, хто приїхав з відкриттям 1913 року Консерваторії: представники школи С. Танєєва – композитор Р. Глієр, теоретик і піаніст Б. Яворський, учень В. Сафонова і Ф. Бузоні піаніст Г. Беклемішев, вихованець Г. Єсипової С. Тарновський. Цю славному когорту поповнили Ф. Блюменфельд і Г. Нейгауз, теоретик А. Оссовський, скрипалі П. Коханьський, Д. Карпиловський, М. Ерденко, віолончеліст С. Козолупов.

У такому творчому колективі перебував Г. Нейгауз. Його безпосередні контакти передбачали можливість багатогодинних бесід, зустрічей, спогадів, спільного музикування. Він писав у своїх спогадах: «Мені пощастило спільно з ним [Феліксом Михайловичем – К. III.] працювати в Київській консерваторії». Роботу доповнювала спільна творчість. У залі Консерваторії музиканти виконали перекладення багатьох фрагментів з “Персня нібелунга” Р. Вагнера, “Поєму Екстазу” і “Прометей” О. Скребіна, причому “Прометей” був виконаний у програмі двічі і утретє (!) – на біс»³, – напише згодом Г. Нейгауз. Ці вечори були безцінним дарунком чудових музикантів аудиторії.

¹ Объявление // Киевская мысль – 1918. – 12 ноября.

² Нейгауз Г. Г. Автобиографические записки // Нейгауз Г. Г. Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям / Г. Г. Нейгауз; [вступ. ст. и коммент. Я. И. Мильштейна]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Сов. композитор, 1983. – С. 32.

³ Нейгауз Г. Г. Из воспоминаний (к столетию со дня рождения Ф. М. Блюменфельда) // Нейгауз Г. Г. Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям / Г. Г. Нейгауз; [вступ. ст. и коммент. Я. И. Мильштейна]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Сов. композитор, 1983. – С. 284–285.

«Дивною, незвичайною людиною» назвав Г. Нейгауз Б. Яворського. Знайомство музикантів 1918 року переросло в міцну дружбу. Болеслав Леопольдович оцінив музичне обдарування Г. Нейгауза, сприяв його приїзду до Києва. За словами Генріха Густавовича, він відчув «особливу широту кругозору, знань Б. Яворського, його необмежену зацікавленість усім, усіма явищами життя, наукою, мистецтвом, музикою». У спілкуванні з Б. Яворським Г. Нейгауз пізнавав його теорію ладового ритму, поглиблював знання про творчість О. Скребіна. «Болеслав Леопольдович спрямував мою думку на розуміння Баха», – згадував Генріх Густавович¹.

З інструменталістами П. Коханьським, С. Козолуповим, Д. Карпиловським Г. Нейгауз зіграв багато дуетів. Нагадаємо, що майже всі ці художні події відбувалися у приміщенні Консерваторії. Тут же 1920 року було проведено фестиваль пам'яті О. Скребіна, відбулося відкриття пам'ятника композиторові. Із промовами виступили Б. Яворський і Р. Глієр. Твори О. Скребіна виконали Г. Нейгауз і Г. Мелех. Перед від'їздом з Києва до програми двох прощальних концертів Генріх Густавович вніс усі десять сонат О. Скребіна. «То було найбільше, найяскравіше враження моєї юності», – напише І. Белза у статті «Генріх Великий»².

Через багато років Генріх Густавович сказав: «У Києві я почав багато грати в концертах»³. Крім Консерваторії, він грав у різних залах: робітничих, червоноармійських клубах, перед філармонічною публікою і невідповідними слухачами. І завжди, у будь-якій аудиторії не поступався у доборі репертуару, складанні програм. У повноцінних сольних концертах звучали сонати В. А. Моцарта і Л. ван Бетховена (п'ять останніх сонат в одному концерті!), твори Й. С. Баха, Р. Шумана, Й. Брамса, Соната *h-moll* Ф. Ліста, музика С. Рахманінова, К. Дебюссі, М. Равеля, і постійно – Ф. Шопен, в усій багатожанровості творчість О. Скребіна, К. Шимановського. Підсумовуючи діяльність Г. Г. Нейгауза в Києві, Г. Коган писав: «Естрада для Нейгауза стала “святим місцем”, трибуною, яка надає можливість артистові залучати публіку до найбільших досягнень мистецтва. Величезне зростання художніх вимог, поліпшення смаку, розширення горизонтів, розуміння і любов до нової музики, які з'явилися у публіки, – ось результати концертів Нейгауза»⁴. Усе сказане позначилося і на художньому вихованні студентів Консерваторії.

У жовтні 1919 року Генріх Густавович уперше увійшов до класу Київської консерваторії. Його першими учнями були студенти Йосипа Турчинського, який виїхав до Польщі. Вихованці, сумуючи за ним, зустріли нового педагога насторожено. Перед ними «з'явився тридцятирічний, невеликого зросту витончений чоловік із пишним золотим волоссям, красиво відкинутим з лоба вгору»⁵, – згадувала З. Калина, одна з перших київських учениць Г. Нейгауза. Сівши за рояль і виконавши кілька творів Ф. Шопена, Генріх Густавович назавжди полонив присутніх. А далі виникли «досі незнайомі музичні враження», – згадував Т. Гутман⁶. Молодий професор «щоденно

---

¹ Нейгауз Г. Удивительный, необыкновенный человек // Нейгауз Г. Г. Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям / Г. Г. Нейгауз; [вступ. ст. и коммент. Я. И. Мильштейна]. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Сов. композитор, 1983. – С. 296–298.

² Белза И. «Генрих Великий» / И. Белза // Генрих Нейгауз. Воспоминания. Письма. Материалы / сост. Е. Р. Рихтер. – М.: Имидж, 1992. – С. 57.

³ Две беседы с Б. М. Тепловым и А. В. Вицинским // Там само. – С. 331.

⁴ Коган Г. Г. Г. Нейгауз / Г. Коган // Понедельник – 1922. – 2 октября.

⁵ Калина З. Воспоминания / З. Калина // Генрих Нейгауз. Воспоминания. Письма. Материалы / сост. Е. Р. Рихтер. – М.: Имидж, 1992. – С. 33.

⁶ Гутман Т. Воспоминания / Т. Гутман // Генрих Нейгауз. Воспоминания. Письма. Материалы / сост. Е. Р. Рихтер. – М.: Имидж, 1992. – С. 31.

вважавав відкриттям нового світу в музиці, захоплював несподіваною манерою ведення уроків, грав, співав, диригував, виявляв темперамент артиста»¹. Невтомно наводив образні порівняння, приклади з інших творів. Як скрізь і завжди, у Києві клас Г. Нейгауза був переповнений. Не всі учні були підготовлені до його вимог, тоді починалася рутинна робота: Генріх Густавович займався елементарними голосоведенням, аплікатурою, прочитанням тексту. Усесвітньо відома нейгаузівська школа піаністичного мистецтва закладалася в Київській консерваторії. Серед багатьох київських вихованців Г. Нейгауза – Н. Перельман, Т. Гутман, В. Разумовська, А. Логовинський.

Протягом 1920–1922 років Київська консерваторія переживала складні процеси структурування навчального закладу, пошуку нових форм організації навчального процесу. Прогресивно налаштовані педагоги (Б. Яворський, Ф. Блюменфельд, К. Михайлов) і активна студентська молодь, на противагу педагогам-консерваторам, прагнули оновити академічне життя. Г. Нейгауз був прибічником новацій. Студентський актив представляли Григорій Коган, Арнольд Альшванг, Пилип Козицький, Федір Надененко, Михайло Пекеліс, Віктор Цуккерман, Михайло Вериківський. Одні з них, з часом, стали активними діячами української музичної культури. З багатьма ними як колегами Генріх Густавович зустрінеться в Московській консерваторії.

Протоколи засідань Художньої Ради, які збереглися, переконують, що в Київській консерваторії Г. Нейгауз набув досвіду організаторської, керівної роботи, додання конфліктних ситуацій. Цей досвід стане у нагоді йому як завідувачу кафедри і директору Московської консерваторії. 22 вересня 1920 року Р. Глієр у зв'язку з від'їздом до Москви відмовився від керівництва Консерваторією, таємним голосуванням новим директором було обрано Ф. Блюменфельда. На цьому ж засіданні Г. Нейгауза обрали кандидатом у члени погоджувальної комісії, створеної «для вирішення суперечностей». На одному із засідань розглядалося питання про роботу оперної комісії. У її складі – директор Ф. Блюменфельд, помічник директора К. Михайлов, професори співу, керівник оперного класу диригент М. Штейман. На пропозицію останнього, до складу комісії ввели ще чотирьох членів, серед них був Г. Нейгауз. Він виявляв принциповість, захищаючи музику й інтереси студентів. Коли на засіданні розглядалося питання про обрання викладача Н. на посаду старшого педагога, представник студентів негативно оцінив його педагогічну роботу, охарактеризував його як «непримиренно реакційного музичного діяча». Можливо, вирішальним у негативному розв'язанні цього питання став виступ Г. Нейгауза, який відзначив, що «на іспиті класу Т. впадало у вічі неграмотне виконання, що, безумовно, слід вважати провиною не учня, а викладача». Восстанне Генріх Густавович був присутній на засіданні художньої ради 5 червня 1922 року, коли дипломи на звання вільного митця одержували Віра Разумовська й Аврам Логовинський, які закінчили Консерваторію «по класу фортепіано Нейгауза». На цьому ж засіданні, «зважаючи на закінчення дворічного випробувального терміну викладача обов'язкових теоретичних предметів Б. М. Лятошинського», йшлося про його «обрання викладачем Консерваторії». Після короткого обговорення Б. М. Лятошинського одностайно було обрано викладачем Консерваторії з елементарної теорії і сольфеджіо, гармонії й енциклопедії².

¹ Гутман Т. Воспоминания / Т. Гутман // Генрих Нейгауз. Воспоминания. Письма. Материалы / сост. Е. Р. Рихтер. – М. : Имидж, 1992. – С. 31.

² Протоколи засідань Художньої Ради Київської консерваторії. – ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 5. – Спр. 179. – Арк. 1 зв., 2, 4, 4 зв., 15, 15 зв.

У Київській консерваторії Генріх Нейгауз слухав юного Володимира Горовиця і, незважаючи на неприйняття деяких поглядів і суджень, оцінив його обдарування, був захоплений бездоганним піанізмом. У 1924 році в залі Консерваторії виступив фортепіанний дует у складі В. Горовиця і Г. Нейгауза. Музиканти виконували «Море» К. Дебюссі та «Іспанську рапсодію» М. Равеля.

Київська консерваторія подарувала Г. Нейгаузу знайомство, яке переросло в багаторічну дружбу, з ученицею Ф. Блюменфельда, талановитою піаністкою Валентиною Стешенко. Другом, супутником усього життя для Генріха Густавовича став В. Ф. Асмус. Майбутній філософ познайомився з піаністом у залі Консерваторії після його концерту. Незабаром В. Асмус став педагогом Консерваторії, неодноразово як лектор він супроводжував виступи Г. Нейгауза в різних залах Києва. Розповідаючи про один із виступів у робітничій аудиторії, В. Асмус згадував, як він захопився темою і його «несло і несло крізь нетрі скрябінської філософії», а на «шумок» під час гри Г. Нейгауза пролунав вигук: «Тихіше! Нейгауз грає!»¹.

Обдарувавши Консерваторію і Київ своїм безмірно щедрим талантом, незабутніми зустрічами з прекрасним, у жовтні 1922 року Г. Нейгауз залишив наше місто. Він збагатив тут свій педагогічний досвід, мав широке спілкування, творчі здобутки, дружбу з чудовими людьми. «Від'їзд професора Нейгауза став невідплатною втратою для Київської консерваторії, яка втрачає в ньому одного з найкращих професорів, одного з вождів нового напрямку музичної педагогіки і активного діяча консерваторської реорганізації», – писав Григорій Коган².

Доля подарувала Київській консерваторії ще одну зустріч із Генріхом Густавовичем. На жаль, привід для цього був трагічним: 4 листопада 1941 року Г. Нейгауза було заарештовано в Москві, як свідчить протокол Особливої Наради при НКВД СРСР, – «за антирадянські висловлювання». Він сім місяців перебував у в'язниці. 4 липня 1942 року було прийнято рішення «вислати його з Москви на п'ять років із забороною проживати в режимних містах». У серпні 1942 року Генріха Густавовича відправили на поселення у Свердловську область. «Завдяки клопотанням учнів Е. Гілельса, Б. Маранца, С. Бендицького і директора Київської консерваторії А. Луфера, Г. Нейгаузу дозволили залишитися у Свердловську»³. У цей час тут перебувала в евакуації Київська консерваторія. Свердловською і Київською консерваторіями керував Абрам Михайлович А. Луфер. На його запрошення Генріх Густавович став професором Київської консерваторії і працював у її штаті до реєвакації навчального закладу до Києва. У книзі наказів Київської консерваторії є запис: «У зв'язку з відсутністю навантаження у професора Г. Г. Нейгауза (перехід студентів до Свердловської консерваторії) звільнити Г. Г. Нейгауза від обов'язків професора з 1/III 1944 року»⁴. Клас Г. Г. Нейгауза у Свердловську завжди був повен студентів різних спеціальностей. Були серед них і кияни. Тут звучала жива музика, природно, ненав'язливо, артистично поєднувалися знання гармонії, історії музики і мистецтва, музичного аналізу, усе це підкріплювалося літературними асоціаціями, поетичними образами. Евакуйована до Свердловська студентка теоретичного факультету Київської консерваторії Номі Аронівна Дайч згадувала, як вона проводила у класі Генріха Густавовича весь навчальний час, пропускаючи лекції педагогів-теоретиків і істориків, зокрема й професора Московської консерваторії М. Пекеліса.

---

¹ Запис бесіди з В. Ф. Асмусом – Архів автора.

² Коган Г. Г. Г. Нейгауз / Г. Коган // Понедельник – 1922. – 2 октябрю.

³ Нейгауз М. Г. История ареста Генриха Густавовича Нейгауза / М. Г. Нейгауз. – М. : Ньюдиамед, 2000. – С. 21.

⁴ Наказ № 32 від 22 квітня 1944 р. // Приказы с 1–123 за 1944 г. по основной деятельности и личному составу консерватории. – Т III : 2 января–31 декабря. – Архів НМАУ ім. П. І. Чайковського. – Ф. Р-810. – Оп. 3. – Од. зб. 7. – Арк. 26.

У повоєнні роки Г. Нейгауз неодноразово приїздив до Київської консерваторії як голова державної екзаменаційної комісії на фортепіанному і теоретичному факультетах. Усіх присутніх під час захисту дипломів вражала його всебічна ерудиція, уміння підвести до характеристики музичного твору і події, захоплював його гумор, тонка іронія і бездоганний такт. Професор Надія Олександрівна Горюхіна згадувала, як вона «плавала», відповідаючи на запитання, пов'язане з творчістю Р. Вагнера, і з гордістю говорила, що її диплом підписав Г. Нейгауз.

У 50–60-і роки Г. Нейгауз проводив у Київській консерваторії відкриті уроки. Це тепер самоназвані метри, влаштовуючи показові шоу, називають їх «майстер-класами». А для Генріха Густавовича і численної аудиторії це були уроки музики, уроки виховання музиканта-людини, музиканта-митця. Останній урок у Київській консерваторії Г. Нейгауз дав навесні 1964 року. Восени 1963 року, на урочистостях із нагоди 50-річчя Київської консерваторії, його вітали як найдорожчого гостя і як найбільш шановного її представника.

Ідеї і традиції, закладені Г. Нейгаузом, вірно оберігала і продовжувала в Київській консерваторії талановита піаністка, чудовий музикант і педагог, дивовижна людина Оксана Григорівна Холодна (1915–1984). Вона мріяла бути ученицею Г. Нейгауза ще навчаючись у класі А. Гольденвейзера в Московській консерваторії. У 1942 році, перебуваючи в евакуації у Свердловську, вона відвідувала клас Г. Нейгауза, з часом стала його аспіранткою і так повернулася з колективом Консерваторії до Москви. До 1951 року О. Холодна безпосередньо спілкувалася з Г. Нейгаузом: окрім своїх занять, вона постійно була у класі професора в його робочий час. Від 1951 року до самої смерті Оксана Григорівна викладала в Київській консерваторії, сюди вона привнесла все те, що було пережито, осмислено, сприйнято, засвоєно нею в класі Учителя. Принципи Г. Нейгауза («музика – мистецтво звука», «вірте авторові», «учитель музики, а не гри на фортепіано», творче начало, художній смак) вона втілювала у своєму класі, виховуючи у студентів культуру звука, пошук звукової диференціації, природність фразування, інтонаційну ясність, заглиблення в музичний текст, розкриття його невичерпності, прочитання усіх авторських вказівок, неприйняття усього зовнішнього, музичного марнослів'я і бравади.

Генріх Густавович був для Оксани Григорівни ідеалом музиканта, піаніста, педагога, людини. Учитель і учениця були духовно близькими людьми. Випробування долі не позбавили їх відчуття радості життя, усього прекрасного, яскравого, незвичайного, та й просто неординарного. Ерудиція й інтереси Оксани Григорівни були широкі й різноманітні. Між прослуховуваннями конкурсу імені П. Чайковського в Москві – відвідування художньої виставки. Разом зі студентами «діставали» квитки на перегляд зарубіжного фільму Московського кінофестивалю. Несподіване запитання: «Ви давно читали “Доктора Фаустуса” Томаса Манна»? Чи в коридорі Консерваторії: «Зайдіть за годину в клас, Валера Матюхін прийде грати нову сонату Сильвестрова». А почуття професійного обов'язку, любов усіх учнів? Не реагуючи на зауваження Святослава Ріхтера («Вони краще грати не будуть»), Генріх Густавович продовжував докладати максимум зусиль, щоб «будь-якого учня зробити кращим», виховати музиканта. Уславлена школа Г. Нейгауза – це не лише всесвітньо відомі виконавці, а й видатні педагоги, справжні хранителі живої музики, носії музичної культури. Не шкодуючи часу й сил, О. Холодна прагнула в кожному учневі пробудити творче начало, працювала зі студентами-середнячками і домагалася відмінних результатів. Характеристика «школа Оксани Холодної» говорить багато про що. Як і Г. Нейгауз, вона цінувала талант, оберігала його як найвищий дар. Не думаючи про наслідки для себе, вона захищала обдарованих студентів (часом просто шибеників), яким загрожувало покарання. Оксана Григорівна чудово володіла словом. Вона пи-

сала дохідливо, просто, емоційно. Усі роки, проведені в класі Генріха Густавовича, вона записувала його уроки. За цими матеріалами написала статті «Погляди Г. Г. Нейгауза на питання інтерпретації»¹ і «Г. Г. Нейгауз про роботу над образом»². О. Холодна зуміла створити ілюзію безпосереднього спілкування з великим митцем. Вона не встигла закінчити дисертаційне дослідження «Творчий образ Г. Г. Нейгауза». Частина матеріалів, які збереглися, обробила і підготувала до публікації донька Оксани Григорівни – Олена Холодна. Велика стаття «Про значення пізньої творчості Бетховена у формуванні музиканта» видана в одному з випусків «Наукового вісника Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського»³. Дві інші статті чекають на публікацію. Вони пов'язують нас із Оксаною Григорівною і Генріхом Густавовичем.

Безпосереднім продовженням традицій Г. Нейгауза в Києві була педагогічна робота в Консерваторії протягом 1961–1970 рр. талановитого учня Генріха Густавовича піаніста-виконавця Всеволода Володимировича Топіліна (1908–1970).

У наші дні школу Генріха Густавовича Нейгауза в Київській консерваторії представляє заслужена артистка України, професор Рада Остапівна Лисенко, яка закінчила аспірантуру по класу Генріха Густавовича в Московській консерваторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белза И. «Генрих Великий» / И. Белза // Генрих Нейгауз. Воспоминания. Письма. Материалы / сост. Е. Р. Рихтер. – М. : Имидж, 1992. – С. 257–268.
2. Гутман Т. Воспоминания / Т. Гутман // Генрих Нейгауз. Воспоминания. Письма. Материалы / сост. Е. Р. Рихтер. – М. : Имидж, 1992. – С. 31–32.
3. Две беседы с Б. М. Тепловым и А. В. Вицинским // Генрих Нейгауз. Воспоминания. Письма. Материалы / сост. Е. Р. Рихтер. – М. : Имидж, 1992. – С. 321–343.
4. Запис бесіди з В. Ф. Асмусом – Архів автора.
5. Калина З. Воспоминания / З. Калина // Генрих Нейгауз. Воспоминания. Письма. Материалы / сост. Е. Р. Рихтер. – М. : Имидж, 1992. – С. 32–35.
6. Коган Г. Г. Г. Нейгауз / Г. Коган // Понедельник – 1922. – 2 октября.
7. Наказ № 32 від 22 квітня 1944 р. // Приказы с 1–123 за 1944 г. по основной деятельности и личному составу консерватории. – Т. III : 2 января–31 декабря. – Архів НМАУ ім. П. І. Чайковського. – Ф. Р-810. – Оп. 3. – Од. зб. 7. – Арк. 26.
8. Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры. Записки педагога / Г. Нейгауз. – М. : Гос. муз. изд., 1958. – 318 с.
9. Нейгауз Г. Г. Автобиографические записки // Нейгауз Г. Г. Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям / Г. Г. Нейгауз ; [вступ. ст. и коммент. Я. И. Мильштейна]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Сов. композитор, 1983. – С. 17–64.
10. Нейгауз Г. Г. Из воспоминаний (к столетию со дня рождения Ф. М. Blumenфельда) // Нейгауз Г. Г. Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям / Г. Г. Нейгауз ; [вступ. ст. и коммент. Я. И. Мильштейна]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Сов. композитор, 1983. – С. 283–287.
11. Нейгауз Г. Г. Письма к родителям // Нейгауз Г. Г. Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям / Г. Г. Нейгауз ; [вступ. ст. и коммент. Я. И. Мильштейна]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Сов. композитор, 1983. – С. 305–427.

---

¹ Холодна О. Г. Погляди Г. Г. Нейгауза на питання інтерпретації / О. Г. Холодна // Науково-методичні записки. – Т. 2. – Вип. 2. – К. : Мистецтво, 1964. – С. 58–90.

² Холодна О. Г. Г. Г. Нейгауз про роботу над образом / О. Г. Холодна // Українське музикознавство. – Вип. 2. – К., 1967. – С. 233–250.

³ Холодная О. Г. О значении позднего творчества Бетховена в формировании музыканта / О. Г. Холодная // Научный вестник Национальной музыкальной академии Украины имени П. И. Чайковского. – Вип. 30 : Зі спадщини майстрів. – Кн. 1. – К., 2003. – С. 227–253.

12. Нейгауз Г. Г. Удивительный, необыкновенный человек // Нейгауз Г. Г. Размышления, воспоминания, дневники. Избранные статьи. Письма к родителям / Г. Г. Нейгауз; [вступ. ст. и коммент. Я. И. Мильштейна]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Сов. композитор, 1983. – С. 296–300.

13. Нейгауз М. Г. История ареста Генриха Густавовича Нейгауза / М. Г. Нейгауз. – М. : Ньюдиамед, 2000. – 27 с.

14. Объявление // Киевская мысль. – 1918. – 12 ноября.

15. Протоколы заседаний Художественного Совета от 22 сентября 1920 г, 23 января и 17 апреля 1921 г., 5 июня 1922 года. – ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 5. – Спр. 179. – Арк. 15.

16. Холодна О. Г. Погляди Г. Г. Нейгауза на питання інтерпретації / О. Г. Холодна // Науково-методичні записки. – Т. 2. – Вип. 2. – К. : Мистецтво, 1964. – С. 58–90.

17. Холодна О. Г. Г. Г. Нейгауз про роботу над образом / О. Г. Холодна // Українське музикознавство. – Вип. 2. – К., 1967. – С. 233–250.

18. ¹ Холодная О. Г. О значении позднего творчества Бетховена в формировании музыканта / О. Г. Холодная // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 30 : Зі спадщини майстрів. – Кн. 1. – К., 2003. – С. 227–253.

19. Шамаева К. И. Концертная жизнь Киева 1919–1932 годов / К. И. Шамаева // Из прошлого советской музыкальной культуры. – Вип. 3. – М. : Сов. композитор, 1982. – С. 89–154.

20. Шамаева К. Генрих Нейгауз в Киеве / К. Шамаева // Дослідження. Досвід. Спогади : зб. наук. праць. – Вип. 1. – К. : Пошуково-вид. агентство «Книга пам'яті», 1999. – С. 159–168.

21. Шамаева К. Холодна О. Г. / К. Шамаева // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 30 : Зі спадщини майстрів. – Кн. 1. – К., 2003. – С. 282.

Шамаєва К. І. Генріх Густавович Нейгауз і Київська консерваторія. Статтю присвячено мистецькій (виконавській та педагогічній) діяльності Г. Нейгауза в Київській консерваторії (протягом 1919–1922, 1942–1944 рр.). На основі архівних джерел, біографічних матеріалів і матеріалів преси відтворено музичне життя Києва і Київської консерваторії. Надано ескіз творчого портрету продовжувача традицій Г. Нейгауза – О. Холодної.

Ключові слова: історія Київської консерваторії, мистецька діяльність Г. Нейгауза, творчий портрет О. Холодної.

Шамаева К. И. Генрих Густавович Нейгауз и Киевская консерватория. Статья посвящена творческой (исполнительской и педагогической) деятельности Генриха Нейгауза в Киевской консерватории (в 1919–1922, 1942–1944 гг.). На основе анализа архивных источников, биографических материалов и публицистики воссоздается музыкальная жизнь Киева и Киевской консерватории. Представлен эскиз творческого портрета О. Холодной как продолжателя традиций Г. Нейгауза.

Ключевые слова: история Киевской консерватории, художественная деятельность Г. Нейгауза, творческий портрет О. Холодной.

Shamaeva K. I. Heinrich Gustavovich Neuhaus and Kiev Conservatory. The article is dedicated to the artistic (performing and pedagogical) activity of Heinrich Neuhaus at Kyiv Conservatory (during 1919–1922, 1942–1944 years). The musical life in Kyiv and Kyiv Conservatory are reconstructed on the basis of analysis of the archive sources, press and biographical materials. The drawing of O. Kholodna's creative portrait was given by the author in the perspective of H. Neuhaus's traditions follower.

Key words: history of Kyiv Conservatory, artistic activity of H. Neuhaus, creative portrait of O. Kholodna.